

Augusztus 19-e már a mi nagy útra való felkészülésünkkel, friss élelmiszer beszerzéssel, a tartalék élelmiszer és a sátrak becsomagolásával telt el, természetesen nagy izgalmak közepette.

A nagy felderítő út

Thirrë, augusztus 20.

István király napján reggel fél 9-kor indultunk Tiranából, ugyanazzal a GAZ-zal, mint a múltkor. Velünk csak Hamdi Hasani jött kísérőként, mert ő a terepet ismerte, és külön tolmácsra nem volt szükségünk, mivel Szabó Karcsi és Hamdi is jól beszélt franciául, így jól megértették egymást.

Az indulás fél 8-ra volt eredetileg tervezve, de friss kenyeret akartunk vinni, így ezzel még egy kis idő eltelt. Krumplit, zöldpaprikát és paradicsomot is vettünk még, s így indultunk útnak.

Fél 12-kor értünk Shkodrába. Ott megint a turistaétteremben megebédeltünk, írtunk néhány szép képeslapot, aztán háromnegyed 2-kor tovább indultunk Kukës felé. Ezt a 130 km-es utat 4 és fél óra alatt tettük meg. Újból végigélveztük ennek a szépségeit. Most sokkal többet láttunk, mert világosban tettük meg az egész utat.

Újdonság volt a Dinári Alpok Montenegróból idelátszó, lenyűgöző, félelmetesen meredek, gyönyörűen csipkézett, fehér mészkösziklának látványa. A 3000 m-nél is magasabb hegycsúcsok mint fenyegető óriások meredeztek a távolban. Csodálatosan szép volt. Próbáltunk fényképezni, de nem valószínű, hogy sikerülni fog, mert eléggé ködös volt a távoli tájék.

Kukëstől kb. 10-15 km-re leértünk a Drin völgyébe. Emellett haladva értünk be Kukësba. Az északról, Jugoszláviából folyó Fehér Drin és az Ochridi-tóból eredő, az albán hegyek között észak felé folyó Fekete Drin itt egyesül egymással, aztán nyugat felé együtt folynak.

KUKËS (250 m tszf.) elég nagy helység, persze keleti viszonylatban. Innen a beszerzést meg tudjuk majd oldani.

A „szálloda” előtt egy erdész már várt bennünket. Tőle tudtuk meg, hogy az öszvéresek – akikkel másnap reggel indulnunk kellett – kb. 10 km-re laknak a várostól. Ennek alapján hosszas vita indult azon, hogy legcélszerűbb lenne a csomagokat mindjárt oda kiszállítani. A sofőr azonban egy lépést sem akart tenni, mondván, hogy nincs benzinje. Kísérőink egészen tehetetlenül báméskodtak. Szerencsére Gábornak sikerült a tolmács közvetítésével 20 liter benzint szerezni a tanácstól, így a probléma megoldódott.

A szállodáról külön meg kell emlékezni. Förtelmes hely. A szobaajtókon nincs kilincs, az emeleti szobákhoz tartozó árnyékszék egy-egy

guggoló lyuk, körülrakva mindenfélével. A mosdóhelyiségben cementvályú, felette bádoptartályokkal. Rengeteg piszok, szemet, patkány. Az ágyneműt csak egészen erélyes fellépésre cserélték ki, s adtak tisztát. A mosdó ajtajáról is csak hosszas követelőzés után vették le a lakatot. A kézmosáson kívül azonban nem volt gusztusunk itt mosakodni, inkább lementünk a Drin partján lévő forráshoz, kb. 800 m-re és ott a holdvilág fényénél alaposan megmosakodtunk. Jókat ittunk is a forrásvízből. Kitűnőek ezek a források.

Az ablakunk alatt majdnem éjfélig bömbölt a hangszóró, nagyon nehezen tudtunk elaludni, így Kukës-ről összbenyomásunk nagyon kellemetlen, rosszlemkű volt.

Thirrë, augusztus 21.

Reggel 4 órakor, még Kukës-ban, ébresztő. 5 órakor már úton voltunk az öszvéresek felé. A krómbánya útvonalán mentünk felfelé kb. 18 km-t. Sajnos, az öszvéresek majdnem mi ébresztettük, így a tulajdonképpeni gyalogmenet csak 6 óra tájban indulhatott. Majdnem fél órát vártunk a mulikra a telefonvezeték leágazásánál. Ott értük a napfelkeltét is, ami egyébként gyönyörű volt a hegyek között. Érdekes volt az az oldal, ahol várakoztunk, Buxus-erdő borította. Ilyet még sehol sem láttam.

Az út egyébként felfelé elég kényelmes volt. Közel sem volt olyan fárasztó, mint a Shëmri-ből való átjövét. Fél 10-kor már fenn voltunk a nyeregben, ugyanott, ahol 11-én első ízben gyönyörködtünk a táj szépségében. Az út azonban, bár nem volt oly fárasztó, megközelítőleg sem volt olyan szép, mint a Shëmri-i, ugyanis a terep végig teljesen le van pusztítva.

A nyeregből felmáztunk a Kodra e Hekurit csúcsára (1450 m), s ott a fényképezéssel, báméskodással úgy eltöltöttük az időt, hogy nem vettük észre, amikor a karaván (3 muli + kísérők) a csúcs alatt egy másik nyereg, a

Első táborhelyünk Thirrë-nál (824 m)

Çafa e Kunneus felé kanyarodott el. Lementünk a nyereg alatt kb. 15 percnnyire levő forráshoz, ott jó ideig elidőztünk, aztán visszapaszkodtunk Pista sapkájáért, amit fenn felejtettünk a kövek között, s csak akkor jöttünk rá, hogy magunk maradtunk, a karaván már esetleg leért THIRRË-ba, első táborhelyünkre.

Szerencsére a levezető utat már ismertem és tudtam, hogy a

cél Thirrë, így fél 12-kor lefelé indulva kb. fél 2-re leértünk. Bandiék már ebédrel vártak bennünket, ebéd alatt a sátrunkat is felverték. Táborhelyünk 824 m méter magasan van. Ebéd után kitűnőt fürödtünk a patakban, egészen újjászülettünk. Béla valóságos fürdőmedencét épített ki a kövekből. Kitűnő volt.

Ebéd után Bandiékkel beszélgettünk, mert velük már 3 napja nem találkoztunk. Elmondották, hogy Bandi fenn akart letáborozni a hegyek között, de Hamdi ehhez, fegyveres kísérel nélkül, nem járult hozzá. Így ők is lejöttek ide, és ugyanott verték fel sátrukat, ahol az első alkalommal voltunk.

Ők a háromnapos előnyt kihasználva már megkezdték a munkát. Elsőként a hazuról hozott fatermési táblák itteni használhatóságának ellenőrzése végett különböző magassági szinteken, tehát más és más termő-helyi osztályokban, 4 db negyedhektáros (50×50 m méretű) próbaterületet tűztek ki. Ezeket törzsenkénti fatömeg felvételt végeztek. A nyert adatokat összehasonlították a hazai fatermési táblákkal, és azt tapasztalták, hogy a hazai tábla adatai jobban simulnak az itt mért adatokhoz, mint a hazai állományokban. Fatermési tábláink tehát albán viszonyok mellett is jól használhatók.

Ennek alapján nagy kiterjedésű erdőrészeteket alakítottak ki, azokat sorszámolták, nyilvántartásba vették, és a térképen is bejelölték. Majd részletenként több törzs mért adataiból meghatározták a részlet átlagtörzsének magasságát és – tuskók évgyűrűszámolásával megállapított – átlagkorát és ezek alapján a fatermési táblából vették a részlet hektáronkénti fatömegét, amelyet a nyilvántartásba bejegyeztek. Így haladtak részletről részletre. A részletek területét majd a felvétel befejezése után, Tiranában, a térképről planimetrálással fogják meghatározni.

Thirrë, augusztus 22.

Reggel szintén 5 órakor keltünk, hogy még a nagy meleg előtt felérjünk a Maja e Runësre (1852 m). Ez volt utunk célja, hogy odafentről át tudjuk tekinteni ezt az egész oldalt. 6 órakor indultunk és fél 11-re értünk fel. Fenséges az a látvány, ami odafenn kitárult: a Fani Vogel egész vízgyűjtője, a Munella és a Maja e Zebes, távolban a Dinári Alpok fenyegető sziklái. Gyönyörű a látvány, de az utolsó szakaszt csak rabvallatónak lehetett nevezni. Komoly meredek, 1 km vízszintes távon 330 m emelkedő. Fárasztó volt, de szép.

Útközben is elég sok érdekeset láttunk. Reggel egy paraszt az egyik kecskeerdőben éppen akkor fejezte le; sarlószerű eszközzel vagdosta le a fák leveles ágait, amikor arra mentünk. Sajnos fényképezni még nem tudtunk, de közvetlenül szemlélhettük a gyilkosságot. Feljebb nagyon szép feketefeny-

„Zsírosfa”-szedés

vesen haladtunk át. Észrevettük, hogy elég sok öreg törzsbe lék van vágva. Másokba odúkat égettek. Eleinte nem tudtuk, mi lehet ez. Aztán rájöttünk, hogy így szedik a „zsíros” (gyantás) fát, s a vadméhektől így gyűjtik a mézet. Az ugyanis már a múltkor feltűnt, hogy az itteni lakosok vételre elsőként mézet kínálnak, pedig méhészetet sehol sem láttunk. Hát itt a magyarázat. Hallatlanul kezdetleges, ősi módszerek.

Egyébként ezen az úton is megállapítottuk, hogy a *tölgyes régió teljesen el van pusztítva. A fenyvesek azonban a rongálásoktól (zsírosfa-szedés, méhodúkvívás) eltekintve, érintetlen őserdők, rengeteg földön heverő, korhadó óriással.*

Érdekes volt a Maja e Runës csúcsa is. A csúcson a hatalmas sziklák között vörös áfonya, *Juniperus sabina* és néhány elkorcsosult feketefenyő, közvetlenül a csúcs alatt 1-1,5 m magas, korcs, kefesűrű bükkös, amely lefelé fokozatosan megy át a normális növekedésű bükk állományba.

Elindulásakor azt gondoltuk, hogy fél 3-ra hazaérünk, ezért élelmet nem is vittünk magunkkal. Nagy hiba volt. A lábaim, szívem egyáltalán nem fáradt ki, azonban a csúcson rémes éhséget éreztem, ami kezdett legyengíteni. Szerencsére Gábornak még volt 1-2 korty teája, amivel némileg enyhítettük a torkunk szárazságát. Ezzel aztán minden tudománynak vége volt. Se víz, se élelem. Hamdi szerint az első forrást 2 óra múlva érjük el. A csúcsról háromnegyed 12-kor indultunk el lefelé, és fél 1-kor már örvendezve kiálthattunk, hogy „Uj,uj” (víz, víz). Rövid idő alatt hallatlan tömeget bevedeltünk, olyannyira, hogy az éhségünk is csitult. Fél 2 elmúlt már, amikor továbbindultunk.

Kefesűrű feketefenyő újulat

A forrást a Shēmri-Thirrë-i út mellett, az ismert 1306 m-es nyeregben találtuk. Hamdi innen a határgerincen vitt végig bennünket. Először zúgolódtunk, hogy minek kerülünk, aztán örültünk neki, mert nagyon szép út volt. Gyönyörű bükkal és jegenyefenyővel elegyes feketefenyvesen mentünk át, végig a gerincen. A hatalmas törzsek közötti

üres foltokban kefesűrű az újulat. Ez is azt bizonyítja, hogy a fenyvesben még van erő, és helyes gazdálkodással itt nagyszerű dolgokat lehetne művelni.

Lefelé jövet a réteken több olyan szénaboglyával találkoztunk, amit a fa tetejére raktak fel. Egészen érdekes látvány: a fa törzse, szétnyomott zöld korona, felette egy tengelyrúd köré rakott szénaboglya. Állítólag a széna télen át kinn marad az erdőn, mert ha nem így raknák, a magas hótól nem férnének hozzá, amikor be akarják szállítani.

Vaddal eddig egyáltalán nem találkoztunk. Hamdi szerint azonban sok a farkas. Van zerge és szarvas is.

Hazafelé jövet az egyik sziklás patakmederben való átkelés után Gábor ismét egy viperát talált. Hatalmas jószág volt. Átcsúszott az úton, s bemászott a kövek közé.

Fél 5-re értünk be a táborba. Megfürödtünk, 2 konzervből és rizsből nagyszerű vacsorát főztünk és végre jóllaktunk.

A telihold éppen besütött a sátrunkba, amikor lefeküdtünk. Csodálatosan szép, hangulatos este volt. Mondani sem kell, hogy ismét a nagy hazagondolás ideje következett: Tiranában már biztosan várnak a levelek, mi lehet otthon, már több mint 4 hete eljöttünk hazulról, de még 6 hátra van, stb.

Eddig alapjában véve jól érzem magam. Nem vagyok fáradt, semmi bajomat nem érzem. Egy izgat csak. Tegnap az alsó talp már mindkét bakancsomon elkopott, sarka már jóformán egyáltalán nincs. Hogy bírom ki ezen a terepen ilyen bakancscsal a még hátralevő három hetet? Egyébként a többieknek a bakancsából is a szögek, még a frissen vertek is, mind kihullottak. Rémesek ezek a köves, sziklás utak, ereszkedők. Még az a szerencse, hogy a lábamnak semmi baja. Valahogy majd csak lesz. Legfeljebb a tábort fogom őrizni.

Szénaboglya a fa tetején

Thirrë, augusztus 23.

Ma itthon maradtunk. Pihenőnapot tartunk. Így alkalmam van az írásra. Egyébként a példa ragadós, mert – ha röviden is – de most már mind a négyen írunk naplót. Karcsi a legszorgalmasabb utánam. Pista állítólag csak adatokat, ún. objektív útinaplót ír, de ma már ő is elég hosszasan időzött a füzetével.

Kellemes napot reméltünk. Úgy gondoltuk, napozni és fürdeni fogunk egész nap. Sajnos nem így lett. Már délelőtt kezdett borulni, így az egész délután árkolással telt el. Karcsival délelőtt még a patakparton egy forrásfoglalást építettünk és fát gyűjtöttünk a tüzeléshez. Most pedig tombol a szél, ülünk a sátorban, a félhomályban írok és várjuk az esőt. Ez az egyéb kellemetlenségek mellett azért sem jó, mert több idő van a felzaklató hazagondolásra. Holnap lesz éppen egy hónapja, hogy eljöttünk hazulról. Mégiscsak nagyon lassan múlik az idő.

Sajnos már délelőtt sem süttött rendesen a nap, pedig egy kitűnő képet kellett volna megörökítenünk. A Béla által készített fürdőmedence partján ültünk hárman Pistával és Karcsival; én mostam a piros kockás ingemet, amelyet 2 nap alatt tönkreizzadtam, Karcsi pedig Pistát beretválta, aki fel-feljajdult a kínlódástól. Szenzációs kép lett volna.

Thirrë, augusztus 24.

Ezt az éjszakát megúsztuk. Szerencse, hogy tegnap, 23-án itthon maradtunk és felárkoltuk a sátrakat, mert este 8 óra körül kezdett esni és kis megszakításokkal egész éjjel esett az eső. Bandiék sátra az első félóránban feldőlt, kiázott az egyik sarokcöveke. Futkosás, kapkodás. Zoli bácsinak az egyik cipője kilógott a sátorból, az is tele lett vízzel.

23-án este 10 óra tájban Gábor minket is riasztott. Bedőlt nála is a sátor. Ugyanaz az eset, mint Béláéknál: a száraz földbe félig bevert cövek kiázott. Gábor és Karcsi hálóingben kiugrottak és az esőben megigazitották. Persze szintén izgalom és kiabálás. Most látjuk csak, mennyivel jobb a mi sátrunk, mint Bandiéké. Ennek ugyanis feneké is van, s így a szél nem tudja átjárni.

Éjfél tájban valamit csitult az eső, nem paskolta már annyira a sátrat, el tudtunk aludni. Röviddel később azonban Hamdiék kakasa kezdett kukorékolni, rémes zajt csapott. Átkozott egy jószág.

Ma, 24-én reggel 6 órakor ébresztő, 7 óra tájban én is felkeltem. Szerencsére az eső elállt, de hideg volt, emiatt az egész társaság a mi sátrunkban üldögélt 9 óráig.

Előttünk a Munella már kitisztult, mögöttünk a Maja e Runës felett azonban még mindig borzalmasan kavarnak a felhők. Délelőtt nem megyünk sehova, a sátrakat kell rendbehozni, hogy az esetleges folytatásra felkészüljünk.

Szabályosan kicövekeljük a sátrakat, utána Gábor megnyitotta a „kepcar”-t, vagyis a suszterműhelyt, Pista és az én bakancsomat is megszegezte. Ez is kitűnő kép volt: Gábor az albán generálisi egyenruhában baltával és harapófogóval ügyködik, mi pedig szemléljük.

Ma egy hónapja, hogy eljöttünk hazulról. Mi lehet otthon?

Délelőtt még csak ki-kisütött a nap, így tüzelőt készíthettünk, Karcsi megcsinálta a lejárót a patakhöz és forráshoz, nyugodtan meg is főztük az ebédet (párolt rizs, főtt tojás és szalámi, paprikás-hagymás szafttal), de fél 2 óta ismét egyfolytában esik. A levegő is egészen lehült: 17 °C. Azzal a hírrrel jöttünk el hazulról, hogy itt a július, augusztus és szeptember teljesen száraz, meleg, az esős évszak csak október elején kezdődik. Úgy látszik, ez a hír sem válik be, mint a többi, mert most is teljesen vigasztalanul be van borulva.

Emellett ma délelőtt mégis volt egy szenzációnk: favágás közben észrevettem, hogy a száraz fa kérge alatt egy skorpió mászik. Kb. 3 cm-es. Gábornak a kis csipeszével sikerült megfognia. Eltettük DDT-be, megpróbálom hazavinni. Egyébként ez a második példány, amivel találkoztunk. Elindulásunk előtt néhány nappal Lufi, az előző tolmácsunk, hozott egy szép, nagy példányt a szállodába Emilnek. A felesége fogta a lakásukban. Emil alkoholban próbálja hazavinni.

Most, így az esőzés közepette, gondoljuk csak meg, milyen vigasztalan helyzetben vagyunk. A legközelebbi gépkocsival járható út mellett fekvő lakott hely minimálisan 8 óra járásnyira van innen. Hétfőn elfogy a kenyérünk. Hamdi tegnap egész letargiával nyilatkozott, hogy egyelőre fogalma sincs, hogyan fogja megoldani az utánpótlásunkat és a továbbszállításunkat. Pénze ugyan van, de nem lehet kapni málhásállatot. Kukës-ből idáig 1 öszvér 600 leket kapott, de az is csak valahogy, tanácsi kirendelés alapján ment. Eléggé vigasztalannak látszik a helyzet. Ma délelőtt Hamdi Vučanival együtt lement a tanácstitkárhoz – innen 4 óra járásra –, hogy valahogy rendeleti úton megoldassa vele az ügyet.

Az egész völgykatlannak 4000 lakosa, s összesen 7 öszvére van. A 4000 lélek 60 kisebb településen él.

Nagyon nehéz lesz a költözködést megoldani. Innen Bishzába akarunk menni, a Maja e Zebes alá, de azt hiszem, legfeljebb még egy táborhelyet fogunk csak csinálni, a nehézségek miatt.

Nagy örömünkre Hamdi este holtfáradtan visszaérkezett, de sikerrel járt, szerzett öszvéreseket.

Este 9 óra felé már kezdett kiderülni. Gyönyörű volt a fogyó hold, ahogyan a völgyekből, erdőkből felszálló pára elhomályosította. Valamennyien kicsődültünk a sátorból a látvány csodálatára, ami annál is inkább gyönyörű volt, mert jóformán két napon át ronda, sötét felhőket láttunk.

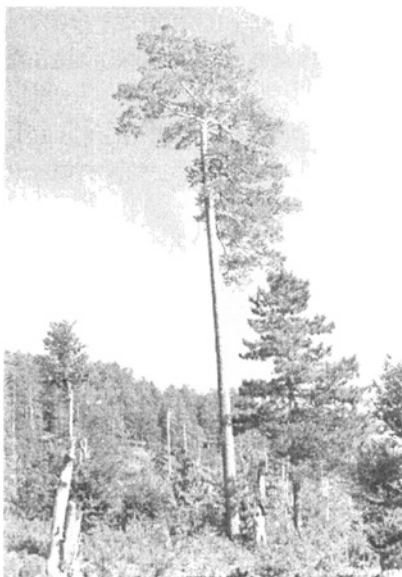
A Ćafa e Komitban

rendkívül kellemes volt, nem volt bántó hőség.

Sajnos az út nagyobb részé-ben degradált kecskeerdőkön men-tünk keresztül. *Megállapítottuk, hogy a valamire való erdők 900-1000 m felett vannak, tehát az utat – a terepadottságokon kívül – ezért is célszerű lesz ebben a magasságban vinni.*

A Ćafa e Komit ismét csodás látványt nyújtott. Kezdődött azzal, hogy egészen a nyereg tetőpontjáig emelkedően gyönyörű feketefenyővel elegyes erdefeny-veseken vitt keresztül. Ez az, amiről soha-sem hallottunk. 1364 m magasságban gyönyörű szál erdefenyők.

A nyeregben a kelet felé kitérő látvány ismét elbűvölt bennünket. 2200-2300 m magas mészkőhegyek félelmetes sziklafalai és csúcsai, aztán

Erdefenyők 1364 m magasan

Utolsó napunk Thirrë-ban. Reggel, hála Istennek, teljesen kiderült. Csak a Munella felett van még néhány kisebb felhő. Felmelegedett. Rövidnadrágban, ing nélkül írok.

Ma szintén felejthetetlen kiránduláson voltunk. Lari-n keresztül felkapaszkodtunk a Ćafa e Komitba (1365 m), a vízválasztó harmadik számú komolyabb nyergébe. Az idő

kisebb előhegyek, gomolyfelhők, és felejthetetlen, a közeli zöldtől az egyre halványuló kékig változó, csodálatos színek. Szó nélkül, csodálattal bámultunk több mint 20 percig s csak azután, fél 4 tájban indultunk visszafelé. Dél-előtt 10 óraker indultunk útnak a táborból és este negyed 7-re értünk vissza.

Hazafelé menet újabb megdöbbenő következményét láttuk a kecsketenyészésnek; 1,5-2 m magas, gyönyörű feketefenyő fiatalost láttunk kipusztítva, a benne lévő néhány csökevényes tölgy érdekében. Gyalázatos, hogy mire képes az ember. Azt hittük, hogy a fenyveseket nem bántják, mivel az nem jó takarmánynak, és íme! Hamdi is egészen kijött a sodrából, s

mérgében egy embertől, akivel útközben – zsirosfavágás közben – találkoztunk, elvette a fejszét. Persze rémes veszekedés és kiabálás közepette. Már-már attól féltünk, hogy bosszúból ránk jön éjjel az egész felső völgy népe és ránk gyűjtják a sátrakat. De eddig nem történt semmi baj.

Este megérkezett a két öszvéres is, akik ezentúl rendszeresen gondoskodni fognak a szállításunkról.

Dundhesh, augusztus 26.

Ma reggel Bandiék elváltak tőlünk. Ők a Fani Vogel jobb oldalán, a Munella alatt, az állományokat veszik számba, mi pedig a bal oldalon a Maja e Zebes alatt a feltárópálya vonalvezetési lehetőségeit próbáljuk felderíteni.

Reggel kakaskukorékolásra és az öszvéres ordítózására már 4 óra tájban felébredtünk. Az egyik muli bement a kukoricásba, s azt kereste. Először attól tartottunk, hogy az öszvéresnek két fordulót kell csinálnia, mert egyszerre nem tudunk mindent felrakni. Mégis sikerült. Háromnegyed 8 tájban elindultunk Thirrë-ből, s közben kétszeri átpakolás után 1 órára megérkeztünk második táborhelyünkre, DUNDHESH-be.

Mégiscsak sikerült a költözés, minden zavar és nehézség nélkül. Az utolsó szakasz volt a legnehezebb, mert Bishza kb. 900 m-en, egy fennsíkon fekszik, a Dardha-i völgyfenék pedig, amelyből hirtelen emelkedővel 600 métert kellett felkapaszkodnunk, kb. 650 m-en van. Először azt hittem, hogy az öszvérek nem tudnak ide feljönni. S a végén ők majdnem jobban bírták, mint mi.

Második táborhelyünk Dundhesh-nél (1252 m)

Nagyon szép helyen táborozunk: 1252 m magasan, Bishza felett, a fenyvesekkel körülvett havasi legelőnek egy kis teraszán, kitűnő vizű forrás mellett. Előttünk a Maja e Runës és a Fani Vogel többi hegyei, a vízválasztón túl a Dinári Alpok hatalmas, brüsszeli csipkéhez hasonló, 2000 m-nél jóval magasabb, félelmetes mészkősziklái. Felejthetetlen szép látvány.

Az éjjel ismét gyönyörű élményben volt részünk. A hűvös este miatt már korán, 7 óra után lefeküdtünk. Éjjel 3 óra tájban egyenként ébredtünk és kisorakoztunk szükségletünket végezni. Gyönyörű szép, tiszta csillagos ég volt, keletről a Mars feltűnően ragyogó, sziporkázó képe látszott. Nem hiszem, hogy a magashegyi égboltnál lenne szebb, de a tegnap esti, a sziporkázó Marssal, egészen különlegesen szép volt.

Dundhesh, augusztus 27.

Ma pihenőnapot tartunk. Reggel vettünk 3 db tyúknak nevezett csirkét, ezekből kettőt most főz meg Gábor ebédre paprikásnak.

Érdekes volt ez a vásár is. Először is hozott 2 gyerek 2 db tyúkot, 300 lek-re tartották. Hamdi ígért értük 250-et. Vonakodtak. Néhány perc múlva megjelent az öreg paraszt, akivel tegnap 200 lekben megállapodtunk egy nagy kakasért és hozzávaló hagymáért. Amikor a két gyerek az öreget meglátta a kakassal, beugrott a sátorba és Hamdi kezébe nyomta a két tyúkot, mondván, hogy odaadják 250 lekért. Közben kiderült, hogy a kakas kicsi, nem éri meg a 200 lek-et, a hagymával együtt 130 lek-et adott érte Hamdi az öregnek. Nem valami jó vásár, de egyszer-kétszer talán jól élünk belőle.

Egész nap perzselő hőség volt. Most délután 5 órakor már enyhül a meleg. Kezdődik a naplemente. Lassan eltűnnek a távoli hegyóriások mészkőszikláit, helyettük csak a brüsszeli csipkefüggöny kontúrja rajzolódik ki élesen. Fokozatosan szürkül a Fani Vogel egymás mögött látszó 5 hegygerince is. A legközelebbi még zöld, a legtávolabbinak azonban már csak a ködös kontúrja látszik. Gyönyörű ez a fokozatos átmenet, ez a vonalakkal, színekkel gazdag tájkép.

Felettünk éppen most hajt le a nyáj a vízre itatni. Kolomphang, pásztorgyerekek riogató kiabálása, utána ismét mélységes, csodálatos csend.

Este 6 óra. A közeli hegyek árnyékai mindinkább mélyülnek, egyszer csak nincs árnyék, egységes sötét folt az egész. A Munella mögött lebukott a nap. Az ég alja citromsárga, a brüsszeli csipke már egészen világoskék. Percről-percre változnak a színek: a völgyekből párafelhők emelkednek fel, s a gerinceket lassan mind inkább kékes zöldsínű vonalakká változtatják, az ég alja narancssárgára, majd mind sötétebbé, a brüsszeli csipke mind ködszerűbbé lesz. Csodálatos naplemente.

Dundhesh, augusztus 28.

Ma a Shën Gjini medencét és az ottani vonalvezetés problémáit akartuk egy túrával felderíteni.

Dundhesh-ből a hegyoldalnak nekiindulva, bokrokon, bozótokon, majd egy kis patak sziklás medrén át, végül egy sziklafalon felkapaszkodtunk egy fennsíkra, ahonnan gyönyörű kilátás nyílt a Munellára és az egész völgyre.

Hosszas vita és keresgélés után megállapítottuk, hogy az 1362 m-es magassági ponton vagyunk. A fennsíkon át aránylag könnyen megtaláltuk a térképen is jelölt utat, amely Rrethi Gjytet sziklakapuján át kivezet a Shën Gjini katlan felé. A kapun kijutottunk, azonban az út a félelmetesen mere-

dek, többszörösen gyűrt sziklafal alatt vitt tovább. Majdnem felértünk a Maja e Zebes alatti nyeregbe, de a Shën Gjini felé vivő utat nem tudtuk megtalálni.

Átlagembernek teljesen járhatatlan, csúszós, köves, sziklás ösvényeken bukdácsolunk órák hosszat.

Végre találtunk egy ösvényt, amely látszólag Shën Gjini felé tart el. Belekeveredtünk a még borzalmasabb tebrek sorozatába. Közben nemegyszer el is veszítettük az utat. Végül már egyáltalán nem érdekelt bennünket Shën Gjini, csak ép bakancsokkal ússzuk meg ezt a vállalkozást.

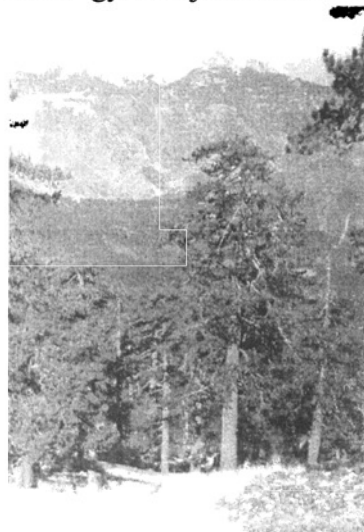

A Fani Vogel óriása, a Munella

Magyar ember ezt a terepet el sem tudja képzelni. Jellegében,

a mészkősziklával és a tebrekkel, a mi Bükk-fennsíkunkhoz lehetne hasonlítani. Azonban a Bükk-fennsík gyönyörű zöld Nagymezőjét itt hiába is keresné az ember. Fehér mészkőrengeteg, éles kövekkel és a Bükk-fennsíkon lévőknél többszörte nagyobb tebrekkel. Rendkívül nehéz volt. Az amúgy is beteg bakancsomnak kis híján a kegyelemdöfést adta meg.

Egy érdekessége volt csupán az útnak. Az, hogy nagyrészt fiatal *Pinus leucodermis* állományokon vezetett keresztül. Ezzel a fafajjal itt találkoztunk először. Mi nem is ismertük volna fel, ha Hamdi rá nem jön. Érdekesek a vízszintesen álló, végükön felkunkorodó hajtások, felfelé álló végükön tübojttal. Az idősebb törzsek kérge jellegzetesen hatszögletesen pikkelyes.

P. leucodermis állomány, szemben a Munella sziklás taréja

Miután a tebreken át 2-3 órai gyaloglás után majdnem kiindulási pontunkhoz, a Rrethi Gjytet sziklakapuja alá érkeztünk vissza, a félkör alakú hatalmas és fenséges sziklát alul megkerülve, hazafelé indultunk. Tűző napsütésben és rekkenő hőségben vissza felkapaszkodtunk eredeti tájékozódó helyünkhöz, a fennsíkra és onnan kezdtünk ereszkedni a táborhely felé.

Kárpótlásul az egész napi fáradságért egy nagy kiterjedésű földi szedresbe érkeztünk, amelyben fél óra alatt fejenként legalább 1 kg szedret megettünk. Sehol sem láttam még olyan nagy szemű szedret, mint ott. Nagyon jó volt, annál is inkább, mert megint víz és élelem nélkül voltunk.

P. leucodermis jellegzetes pikkelyes kérge

Szerencsére Gábor erre a túrára nem jött velünk, mivel Bandiéktól elválva a táborőrzést másképp nem tudtuk megoldani csak úgy, hogy egyikünk a táborban marad. Ennek viszont az az előnye is volt, hogy Gábor már majdnem kész ebédrel várt bennünket. Így nagyon jól lakhattunk.

Napról napra örülhettünk annak, hogy elég jól felszereltük magunkat élelemmel. A fél kg-os konzerveket mind kihoztuk ide magunkkal és az ebédre főzött krumplit vagy rizst ízesítettük velük.

Nem is tudom, mit csináltunk volna, ha nincs ilyen felszerelésünk. Az első utánpótlásért (kenyér, krumpli, paprika, paradicsom stb.) már 25-én, még Thirré-ből elindult az öszvéres Kukës-ba és még a mai napig nem érkezett vissza hozzánk. Bandiékknak már elválásunkkor szűken volt a kenyérük, így most már biztosan kenyér nélkül vannak. Krumplit is keveset hoztak, talán a rizzsel és a konzervekkel kibírják valahogy.

Ők egyébként hétfőn, 27-én átköltöztek Domgjonba, hogy a Munella erdeit onnan vegyék fel.

Dundhesh, augusztus 29.

Ma Pista házörzése mellett a Ćafa e Komit innenső oldalát derítettük fel. Gyönyörű túra volt. Enyhe emelkedő (1260 m-ről, 1365 m-re 4 km-en), elég széles, jól kijárt, földes öszvérút. Ahogy Hamdi is megjegyezte, minisztereknek és direktoroknak való út. Jellemző ez a megjegyzés: a vezetők náluk is csak autóban és kényelmes utakon szeretnek járni.

A mi utunk persze nem csak ezért volt emlékezetes. Azzá tette az a csodálatosan szép állomány, amelyen keresztülhaladtunk. Másfél méter átmérőjű jegenyefenyő óriások, szép bükkök. Olyan volt az egész, mint egy hatalmas, végelethatatlan katedrális, melynek a mennyezetét fenséges oszlopok tartják.

Az út az 1389 m magasan fekvő Ćafa e Portesen vitt keresztül. Itt két török katona van eltemetve, akik az 1912-es balkáni háborúban itt estek el. A sírjukra véletlenül bukkantunk rá. Akkor mesélte el a bennünket kísérő erdész a történetüket. Mindegyik sír körül van rakva kövekkel, K-Ny-i irányba van beállítva, fejtől és lábtól is egy-egy laposabb kő van fejfának felállítva.

Érdekes és elgondolkodtató felfedezés. Micsoda harcok lehettek itt valamikor! Nem könnyű dolga volt itt, a szűk és meredek sziklafalakkal szegélyezett völgyek között annak, aki az ellenség szerepére vállalkozott.

Kellemes, szép utunkról kb. háromnegyed 2-re már vissza is érkeztünk a táborba, ahol Pista jégbehűtött almakompóttal várt bennünket. Rövidesen elkészült az ebéd is és rizses, lecsós, paprikás, szaftos virsli konzervvel jóllaktunk. A délutánt napozással töltöttük. Irtózatos a hőség: a sátorban 43 °C, a napon délután 2 órakor 47 °C, árnyékban 29 °C. (Ugyanakkor reggel és este 6-7 óra tájban 16-17 °C).

Megjötték végre a Kukës-i beszerzők is. Még reggel a Ćafa e Komitba való elindulásunk előtt megérkeztek, emiatt indulhattunk csak 10 óra tájban, mert az átvétellel és elszámolással nagyon eltelt az idő.

Négy napba telt, amíg Kukës-ből megfordultak. Állítólag a kenyér beszerzésével baj volt, nem akartak kiadni olyan nagy mennyiséget, s azzal is eltelt egy nap, amíg a tanács hajlandó volt kiutalást adni. Az a kenyér is, amit hoztak szörnyű, mintha fűrészporból lenne az egész, s amellet drágább, mint a tiranai, 63 lek/kg. Krumplit egyáltalán nem kaptak, paprika és paradicsom is legalább még egyszer olyan drága, mint Tiranában.

Ez persze jó tapasztalat az elkövetkezendő időkre. El is határoztuk, ha török, ha szakad, úgy osztjuk be élelmiszerkészletünket, hogy még egy beszerzésre lehetőleg ne kerüljön már sor. Különösen a kenyérfejadagot kell majd leszállítani. Azt hiszem, ez nem is lesz nehéz, mert ebből az alig ehető kenyérből nemigen kívánunk sokat enni.

Jegenyenyő óriások

A nagy, a félelmetes, a rég várt túra, a Maja e Zebes megmászásának napja.

Azt lehet mondani, hogy a Runës-i túra óta tisztelettel vegyes félelemmel vártuk ezt a napot. Megmásszuk a Fani Vogel 2000 m-es királyát. Vajon hogy fog sikerülni, vajon bírjuk-e? Jóformán 10 nap óta hasonló kérdések kavartak bennünk. Gábor még Thirréből akarta megmászni, Hamdi azonban nem járult hozzá, mondván, hogy az egy nehéz, nagy út, közelebb kell menni hozzá, mert különben nem lehet egy nap alatt megjárni. Ez is csak növelte bennünk a tiszteletet és tulajdonképpen emiatt választottuk meg táborhelyünket itt Dundheshben, s emiatt kínlódtuk fel magunkat 26-án a Dardha-i völgyfenékből, 650 méterről ilyen magasra, 1252 m-re.

A Zebes iránti tiszteletünk, ha lehet, tovább nőtt, amikor Dundheshbe megérkezve a táborhelyünket övező fenyőerdők koszorúja felett, aránylag közel, de mégis fenséges magasságban megpillantottuk az óriás kopasz feje tetejét.

Ilyesfajta érzelmek közepette ébredtünk a nagy nap reggelére. Már 5 órakor szerettünk volna indulni, azonban mivel nem jött meg az a fiatal erdész, akire a tábort akartuk bízni, 7 óráig vártunk rá, aztán úgy döntöttünk, hogy Hamdi lesz a házőrző, mi pedig a puskás erdész Tónival, akit a helyszínen Hamdi állított mellénk kísérőnek és vezetőnek, elindultunk; ha közben megjönne a fiú, Hamdi utánunk jön, és legkésőbb 11 órakor találkozunk a csúcson.

Jobb is volt, hogy egy kicsit később indultunk, mert még 7 órakor is elég hűvös volt. Lehet, hogy a túlzott mértékű előkészület és ijedelem hatására, de utunk rendkívül könnyű és kellemes volt. Aránylag rövid szakaszon, csak a végén volt egy kicsit erősebb kapaszkodó, egyébként észre sem vettük az egészet. Kellemesen beszélgetve haladtunk, s már fenn is voltunk a csúcs alatti, kb. 1880 m magasan fekvő nyeregben. 7 óra 5 perckor indultunk a táborból és háromnegyed 9-kor már a nyeregben voltunk, ahonnan szép lankásan, kényelmesen csak 100-120 m-t kellett emelkednünk.

Egészen meghatott bennünket ez a kellemes meglepetés, úgyhogy a nyeregben jó 20 percig üldögéltünk és gyönyörködtünk a tájban. Alattunk a Fani Vogel völgye, szemben velünk a Munella és az egész völgykatlan csodálatos hegykoszorúja.

A Zebes nimbuszához még az is hozzá tartozik, hogy a Dundhesh-i pásztorok elbeszélése szerint a Zebes-oldalban – ugyanúgy, mint a Munellán – elég sok a farkas. Egy héttel ezelőtt is 3 bárányt ragadtak el. Ezt először csak mesének hittük, de felfelé menet megbizonyosodtunk ennek igazságáról. Nem messze tőlünk ugyanis hasonló tragédia játszódott le, legalábbis a

farkasüvöltésből, az állatok siránkozó beégetéséből és a pásztorok zűrzavaros kiabálásából erre következtettünk. Látni, nem láttuk, de a kísérő erdész maga erősítette meg ezt a feltevésünket, mert ő mindenáron oda akart menni a veszedelem színhelyére, hogy segítsen a pásztoroknak, akiknek valószínűleg nincs puskájuk. Az erdő hajnali csendjében egészen félelmetes volt az a zűrzavar. Aztán ismét elcsendesedett minden, nem tudni, hogy végződött a vadon harca.

Utunk egyébként amellet, hogy kellemes, szép is volt. Szép bükkösökön vitt keresztül, majd felfelé mind több és több gyönyörű *Pinus leucodermissal* találkoztunk. A nyeregnek is az a fő érdekessége, hogy benne 1900 m magasságban valóságos *Pinus leucodermis* erdő van. Ezek a törzsek azonban mind olyanok, mint a megrokkant óriások: törzsük 60-80 cm átmérőjű, magasságuk azonban nem éri el a 8-10 m-t, koronájuk pedig megtépázottan szétlapul.

P leucodermis erdő 1900 m magason

Nagyon érdekes látvány volt. Ilyet még sem Kárpátalján, sem Erdélyben nem láttam. Ott a hegyek 1700-1800 m felett általában már teljesen kopaszok, sziklásak, vagy havasi legelő van rajtuk. Itt pedig még 1900 m magasságban, sőt feljebb, a Zebes 2000 m-es csúcsa felé vivő gerinc taréján is elég szép számmal láthattunk fenyőt. Nemcsak a havasi régióra jellemző csökevényes, bozotos *Pinus montanát*, hanem a magastörzsű *Pinus leucodermis* gyönyörű egyedeit is. Egyébként a Maja e Runës-szal szemben itt a *Pinus montanát* is megtaláltuk, a *Juniperus nana*-val együtt, viszont itt nincs vörös áfonya, ami a Runëst különösen széppé teszi. A tetőn kaszáló van. Érdekes volt 2000 m magasan szénaboglyákat látni.

A Maja e Zebes teteje (1987 m)

A Zebes teteje egyébként a Hoverlához hasonló, nem túl meredek púp, amely fent eléggé szétterül. Háromnegyed 10-kor már fenn voltunk. Felejthetetlen szép kilátás tárult elénk. Előttünk, a völgy túlsó oldalán, mintha csak testvérünk lenne, úgy nézett át hozzánk a szintén 2000 m-es Munella sziklatömege. Alattunk félelmetes, meredek sziklafal és az

egész völgykatlan. Jobbról a Maja e Runës emeli peckesen a kisebbek fölé 1856 m magas, csúcsos fejét, balról pedig a Guri-i-Nusses, a „Menyecskekő” rémiszti az embert a Shën Gjini katlanból függőlegesen kiemelkedő 6-700 m magas sziklafalával. Hátul a Mat-ot és a Drint szegélyező hegyóriások.

Lenyűgöző látvány. Az emberben a nagy kísértés története elevenedik meg, akaratlanul is úgy képzelem, hogy valamikor ilyen hegyről kínálhatta fel a Sátán Krisztusnak a világot. Valóban olyan a kép, mintha az egész világ-

mindenség a lábaink alatt lenne. Az ember könnyűnek, felszabadultnak, ugyanakkor sem-minek érzi magát. Fenséges és csodálatos volt.

Pinus montana árnyékában

Több mint 1 óra hosszat gyönyörködtünk. Közben egy Pinus montana árnyékában meg is ebédeltünk. 11 óráig időztünk a csúcson, a megbeszélés értel-

mében várva, hogy Hamdi is megérkezzék. A puskás erdész Tóni többször is sürgetett bennünket, hogy menjünk, mert az út neheze, a Guri-i-Nusses még előttünk van. 11 óra előtt azonban nem indulhattunk, meg aztán nem is vettük komolyan Tónit. A Zebes feltűnően könnyű megmászása után elbíztuk magunkat, nem sejtettük, mi vár ránk.

A Guri-i-Nusses szédületes 600 m magas, majdnem függőleges sziklafalával és alatta a Shën Gjini katlannal kettőbe vágott félhegynek látszik, amely előlről teljesen megközelíthetetlen, oldalról a Zebes gerincén át, és hátról azonban könnyen járható. Ez azonban csak látszat.

A Guri-i-Nusses félelmetes sziklafala

Erről már akkor kezdünk meggyőződni, amikor a Zebesről lefelé ereszkedtünk és megpillantottuk a két hegyet egymással összekötő éles sziklataréjt. A valóságra azonban

csak kb. fél óra múlva döbbszünk rá, amikor már benn keveredtünk a Nusses óriási tebeiben.

A legmagasabb csúcs (1868 m) a sziklafaltól kissé beljebb, majdnem közvetlenül a Nussest a Zebestől elválasztó nyereg, a Cafa e Shtekut (1780 m) felett van. Úgy gondoltuk, hogy arra felmászunk, körülnézünk és azzal

végeztünk. Sajnos, vagy talán szerencse, hogy nem ment ilyen egyszerűen a dolog.

Már a Ćafa e Shtekut sziklataréján való átkelés is borzalmas volt. Kb. 60 méter hosszú, 60 cm széles, hatalmas, éles felületű sziklából álló híd, két oldalt szédületes mélységgel. Nagy nehezen négykézláb kapaszkodva vergődünk át rajta.

Aztán kezdődött a kapaszkodás ember nagyságú sziklákon át felfelé. Felértünk az első mellécsúcsra. Ekkor tárult ki előttünk a Nusses. A Zebes tetejéről könnyen megközelíthetőnek látszó hegy a valóságban borzalmas sziklasivatag, amely – mintha csak óriások szaggatták volna szertesztét – telis-tele van hatalmas tebrekkel. Szédületes mélységek és magasságok váltakoznak rajta. A tebreket egészen keskeny, éles sziklataréjok választják el egymástól. Mellécsúcsok, tebrek és sziklataréjok sorozatából, tömkelegéből áll az egész Nusses. Nem nagy felületű, nincsenek rajta nagy távolságok, és mégis ez a borzalmas szertesabdaltság elképzelhetetlenül nehézé teszi a rajta való mozgást.

A Zebes teteje Dundhesh-től kb. 4 km-re van, közöttük 740 m a szintkülönbség. Ezt az utat 2 és háromnegyed óra alatt tettük meg. A Nusses első mellécsúcsától a Shën Gjìn felé néző sziklafal legtávolabbi magaslatáig (1832 m) nincs egészen 1 km; s ez az 1 km több mint másfél órát vett igénybe. Ezalatt kb. 6 csúcsot kellett megmászunk, 8-10 tebren és sziklataréjon kellett átvergődnünk.

Puskás Tóni vezetett bennünket. Csodálatos, milyen könnyedén mozgott a gumitalpú bocskorában, pedig egyik kezében a puskáját, a másikban egy számozókalapácsot, s egy vászonzacskóban a tőlünk kapott konzerves dobozokat és a saját ételmét cipelte. Nekünk mindkét kezünk szabad volt, mégis négykézláb alig bukdácsoltunk a rémes sziklákon. – Egyszer egy kb. 1,5 m széles és 10 m mély sziklahasadékon kellett átugrani, máskor 2-2,5 m magas függőleges falu csupasz sziklára felkapaszkodni. Többször voltam úgy, hogy nincs tovább. A bakancsom talpa végleg széttépődött, a bőrcfatok állandóan visszakunkorodtak és még inkább akadályoztak. A térdeimet összevertem a sziklában. Pista is egyszer csaknem kitorpte a bokáját.

Az izgalmat fokozta, hogy Karcsi és Pista a negyedik tebren való átvergődés után megunták a Puskás Tóni utáni tekergést, gondolták, hogy jobb és rövidebb utat keresnek és elváltak tőlünk. Gábor már az első csúcs alatt lemaradt, mondván, hogy az ő térdei ezt nem bírják, s majd ott megvár bennünket. Így négyen háromfelé szakadtunk. Kezdődött a „hahó”-zás, hogy az érintkezést valahogy tartsuk egymással. Néha nem hallatszott a válasz, vajon mi van velük, csak nincs valami baj. Aztán vagy kétszer én is lemaradtam a Tónitól, utána is kiabálnom kellett. Nagyon izgalmas volt.

Én a Tóni mutatta utat választottam. Nagy kerülővel közeledtünk a csúcs felé. Tóni szerint nem érdemes egyenesen nekimenni, mert sokkal nehezebb, és rendkívül meredek is az út. Pistáék mégis ezt választották. A mi utunk sem volt leányálom, rengeteget kínlódtam, de az övék még rosszabb lehetett, mert valóban előbb értünk fel a csúcsra, mint ők.

Persze az utat nem úgy kell értelmezni, mintha az akármilyen kis mértékben is, kitaposott ösvény lett volna. Szó se róla. Sziklatömeg és bozót. Még csak vadcsapás sincs, a sziklák nemhogy lekoptatva nincsenek, hanem ellenkezőleg olyanok, mintha valami emberfeletti erő tegnap tépte volna ki őket a Föld gyomrából és szerteszt dobálta volna őket.

Izgalmas, de szép út volt. Kellemetlen csak az volt, hogy a bakancsom állandóan végromlással fenyegetett. Emiatt az egyébként is szükséges óvatosságon túlmenő óvatossággal is gyakran rendkívül ügyetlenül kellett mozognom, nehogy a cipő lemaradjon a lábamról, és meztelen talppal kelljen az éles köveken mászkálnom.

Mindenért kárpótolt azonban az a látvány, amely az utolsó csúcsról, a sziklafal tetejéről elénk tárult. Ezt leírni megint nemigen lehet. Talán az jellemzi legjobban, hogy erre még Karcsi is,

A Guri-i-Nusses bűvöletében

aki pedig minden eddigit lekicsinyelt, mondván, hogy a Kelemen-havasok mindennél szebb, meglepetten kiáltott fel, hogy „Ilyet még nem láttam!”

600 m-es szédítő mélység. Aki ilyet még nem látott, elképzelni sem tudja. Olyan, mint ha repülőgépről szemlélné az ember a tájékat, de a monumentális környezet valósággal leteperi, agyonnyomja, ugyanakkor hallatlanul könnyűvé teszi az embert. A szirti sasok, amelyek alulról, a földről szabad szemmel nemigen láthatók, 150-200 m-rel alattunk keringtek.

Csodálatosan szép volt. A bakancsom ugyan erősen megrongálódott, Pista cipőtalpa is levált, sőt még Karcsiénak a gumitalpa is, amely eddig a legjobban bírta, a cipő orrán leszakadt. Mégis rendkívüli mértékben élveztük valamennyien. Majdnem fél óráig báméskodtunk a sziklapárkánynál. Karcsit alig tudtuk elcsalogatni onnan. Szüntelen lehasalt és kicsúszott a párkány szélére, hogy lenézzen, köveket hajigáljon, és fényképezzen. Néhányszor Pistát is elcsábította, ő is kifeküdt a szélére, pedig velem együtt ő is borzongott a félelmetes mélység láttán.

Fél 2-kor indultunk lefelé és háromnegyed 3-kor értünk vissza a Ćafa e Shtekut fölé, Gáborhoz. Az erdész Tóni már fent elbúcsúzott tőlünk, hazaindult Konajba, így magunk kecmeregtünk visszafelé.

Egyik-másik hatalmas szikla alól barlang torka sötétlett, nem sokkal a hágó fölött pedig egy hatalmas hasadékra bukkantunk, mely áthatolt az egész hegyen, s rajta keresztül ki lehetett látni a falra és a világűrbe. Karcsival bele is másztunk és a tréfacsinálás kedvéért elkezdtünk jajveszékelni, pedig butaság volt, mert Pista is, meg Gábor is, a sietni akarásban csaknem összetörték magukat a sziklákon.

Leértünk a Ćafa e Shtekutba, találtunk egy utat és azon kezdtünk ereszkedni lefelé. Pista ekkor vallotta csak be, hogy odafenn egész idő alatt a viperáktól remegett. Bizony könnyen megeshetett volna, hogy közelebről megismerkedünk velük, mert jellegzetesen viperás terep volt, de hála Istennek, nem történt semmi baj.

Az út Shën Gjín-be vezetett. Szerencsére mi két nappal ezelőtt ezzel a résszel már megismerkedtünk, így idejekorán letértünk róla, s a Rrethi Gjytet tebrein át könnyűszerrel hazajutottunk. Közben még a Shën Gjín-i útszakaszon találtunk egy nagyon finom forrást. Soha ilyen kitörő lelkesedéssel még nem kiáltottuk az „uj, uj”-t, mint most. Valósággal megváltásként jött, miután a fenti zergetúrát egy csepp víz nélkül csináltuk végig. A táborból magunkkal hozott vizet a Zebesen megittuk az ebédhez, azóta pedig forrással nem találkoztunk.

6 óra volt, mire beértünk a táborba. Úgy számítottuk, hogy 3 óra, fél 4-re hazaérünk, s Bandiékat ebéddel várhatjuk. Nem úgy lett, mert Bandiék már rég megérkeztek Domgjon-ból, mire mi befutottunk. Ismét megszapordtunk, néhány napig megint együtt leszünk. Nagy mérgünkre hoztak magukkal egy kakast is. Ez megint már éjfél után ébresztőt fog fújni. De akkor időnap előtt elemésztjük.

Este vacsora közben ők mesélték a következő, viccnek is beillő esetet. Táborhelyükön – árnyékszék hiányában – valamennyien a közeli erdőbe jártak dolgukat végezni. Egyik nap Riffer Zoli, aki aznap házörző volt, este a munkából hazaérkező Bandiékat azzal fogadta, hogy „Képzeljétek, a latrinánktól eltűntek a használt WC-papírok! Valószínűleg az albán pásztorok – újságpapír helyett – felhasználták cigarettapapírnak.” Ilyen az élet itt a hegyekben.

Dundhesh, augusztus 31.

Pihenőnap, mosás, mosogatás, napozás és cipőtalpalás.

Nagy meglepetésünkre ebédfőzés közben megjelent egy asszony, hóna alatt a kakasunkkal, amelyet még ideérkezésünk napján vettünk, s amelyet

A tábori élet örömei

általában a völgy középső szakaszát Kukës-sal köti össze. Így eléggé forgalmas útvonal. Naponta legalább 4-5 gyalogos vagy öszvéres elhalad rajta Kukës felé, vagy onnan jövet. Az erremenők persze a mi tűzünkél mind megpihennek. A múltkor este két öszvéres táborozott itt le. Az öszvéreket kipányválták, maguk pedig lefeküdtek a mi tűzünk mellé. Majdnem egész éjjel beszélgettek, s az összes begyűjtött száraz fánkat eltűzelték.

A „kepuçar”, susztermühely

visszaengedni. Szerencsére nála volt a szálló szobakulcsa, így azzal tudta magát igazolni.

Neusheit, szeptember 1.

Elbúcsúztunk legszebb táborhelyunktől. A „népek országútja” mellől 8 órás büntető menettel áttelepültünk az állatok országútja mellé, NEUSHEIT-be.

1247 m magasan, az Oroshi és Mastrikhora felé nyíló hágó közelében, egy bővizű, kb. 4 C fok hőmérsékletű forrás és nyájitató mellett tanyázunk. Erről az itatóról, s az itt átvonuló töméntelen állatról neveztem el ezt a helyet az „*állatok országútjának*”

Tegnap reggel fél 9 óra tájban indultunk Dundhesh-ből és Shndritaton, Shën Gjín-en, Konajon át, mintegy 24 km-t megtéve délután fél 4-re érkeztünk meg ide. 1200 m-ről le kellett ereszkednünk 700 m-re és ismét vissza felkapaszkodni 1247 m-re. Nagy út volt. Jóformán megállás nélkül jöttünk. Gábor joggal nevezte el büntetőmenetnek.

Már napokkal az indulás előtt folyt a vita, hogy egyáltalán meg lehet-e tenni ezt az utat az ösvérekkel 1 nap alatt. Nem jobb lenne-e esetleg a Konaj-i iskolában meghálni és másnap folytatni? Óriási gondolatként Gábor azt is felvetette, hogy menjünk le egyenesen Mastrikhorába és ott üssünk már csak tábort. Szerencsére az út sok problémát vetett fel, s az ösvérek sem bírták volna tovább, így itt maradtunk.

A fel- és lekapaszkodás nem is lett volna annyira nehéz, mert a szintkülönbség aránylag nagy távolságon oszlott el, hanem megint az a töméntelen kő. Büntetőmenetté pedig valójában azért lett ez az út, mert a sok teber és birkacsapás között elvesztettük az utat. Egy helyen megálltunk kb. 10 percre és a vonalvezetésen vitáztunk, ezalatt az ösvéres annyira előrement, hogy elvesztettük. A sok teber és szikla között hiába kiáltoztunk, nem hallották. Így mit volt mit tennünk, jó félórán át rohángáltunk, amíg végre megtaláltuk és beértük őket.

Az utat nevezetessé mégis a Shrrrela (1294 m) tette, amit Gábor „*Toldi-kapunak*” nevezett el. Aránylag lankásan emelkedett az út felfelé. Egyszer csak az egyik kanyar után – mint akit mellbe vágna – visszahőköltünk az ámulattól: keskeny sziklaösvény, égnek meredő hatalmas sziklák, s az ösvény alatt ismét a Nusseshez hasonló szédületes mélység, egészen függőleges sziklafallal. Egy darabig nem is tudtunk továbbmenni a csodálattól és az ijedtségtől. Úgy látszott, hogy az út felka-

Harmadik táborhelyünk Neusheit-nél (1247 m)

A „Toldi-kapu” előtti sziklafal

paszkodik a sziklára, aztán végeszakad. Elég sok alkalmunk volt már eddig is hozzászokni a félelmetes sziklákhöz és a szédületes mélységekhez, a me-

A „Toldi-kapu”

redékfalú, keskeny hegyi ösvényeken járáshoz, mégis amikor ott a „kapu” bejáratánál megálltunk, megborsódzott a hátam: „Hogy jutunk itt át?” Mi még talán csak átvergődünk valahogy, de mi lesz az ösvérekkel? Látszik rajtuk, hogy már rettenetesen fáradtak, a kapaszkodásnál 2-3 méterenként megállnak. „Isteni csoda lesz, ha itt át tudnak jönni, de sokkal valószínűbb, hogy az egész motyóval

együtt le fognak zuhanni.” Ilyesfajta ijedt gondolatok kavargtak bennünk.

És megint csak kicsúfoltak bennünket ezek a kis jószágok. – Pistával előre kaptattunk, hogy ne kelljen látnunk az esetleges katasztrófát, de ők csak jöttek utánunk. Kissé lassabban ugyan, de teljesen biztos, nyugodt mozgással. – Szerencsésen átértünk, de ismét volt alkalmunk gondolkodni az ember parányi, s az Isten hatalmas voltán.

Félelmetesen szép volt. Az átkelés, a tulajdonképpeni „kapu” alig két méter széles. A külső, meredek fal felőli kapufélfa egy legalább 8-10 m magas, szilárdan álló szikla; a másik pedig egy a hegyoldalból félig levált, ferdén a kapu fölé hajló, kb. 200 tonnás sziklatömb. A kapun túl, jobbról egészen közelinek látszik a Munella. Elöl 60-80 m magas, függőleges sziklafal, oldalt alattunk kőfolyás és szédületes mélység.

A hegyi népek országútján

Csodálatos, milyen gazdag természeti szépségekben ez a tájék. A Guri-i-Nusses után úgy véltük, hogy szebbet, vagy ahhoz hasonlót már nem láthatunk. S íme alig két nappal később ismét megdöbbenve és elragadtatva az újabb csodát szemlélhetjük.

Neusheit aránylag – legalábbis az eddig látottakhoz képest – sűrűn lakott fennsík. A település a „kapu”-tól még kb. másfél óra járásra van. A házak állítólag nyári lakások, a pásztorok jönnek fel ide nyárra, Matrikhorából. A faházak mellett elég sok kőház is van, művelt földekkkel. Az egyik földön épp odaérkezésünkkor aratták – persze sarlóval, kicsi csokrokba szedve – a tavaszi búzát. Szeptember 1-jén, 1220 m magasan! A terület nagy része azonban legelő, illetve kaszáló, sok

vándorakkal, ahová éjszakára itatás után beterelek a jószágot. Az akol mellett hordozható, kutricaszerű fekvőhely a pásztornak, amiben az állatok mellett alszik.

Az egész fennsíknak 3 forrása van. Ezek közül az egyik nem messze a Shrelától, tehát a településtől eléggé távol, a másik pedig a mi táborhelyünk mellett van. A vizet mindenki ettől a két forrástól, nagyjából azonban a felsőtől hordják, amely mellett mi is letelepedtünk. Ezt a munkát természetesen az asszonyok végzik. Jönnek egyenként, kettesével, hármával, kezükben fonóléc, hátukon a kis 8-10 literes vizeshordó. Kimossák, megtöltik a hordót, elbeszélgetnek egy kicsit, kecskeszorból font kötéllel ügyesen a hátukra kötik a hordót, s indulnak vissza.

Az állatok országútján

Rengeteg itt az állat. Reggel 1-1,5 óráig is eltart az itatás. Érdekes kép, amikor este lezúdulnak a Mali Shëntitről és külön-külön csordákban nekiesnek a vályúnak. Egyedül ez a töméntelen állat teszi kellemetlenné ezt a táborhelyünket. Az itatás ideje alatt nemigen lehet hozzáférni a vízhez, sok a piszok, és hallatlanul idegesítő a reggeli és esti órákban hosszú ideig hallatszó tompa, mély bikabögés.

Ettől eltekintve azonban nagyon szép fekvése van táborunknak. A sátor ajtajából látjuk a Munellát, rálátunk az egész Neusheit-i településre. Előttünk a fennsík hosszan elnyújtott kaszálói, melyeket a völgy felől kisebb-nagyobb sziklakúpok, az ellenkező oldalról pedig a fejünk fölé emelkedő Mali Shëntit sziklafalai határolják. A Dundhesh-i brüsszeli csipke és a völgy nagy része már eltűnt, de még mindig nagyon szép a látvány.

Neusheit, szeptember 4.

Szeptember 2-a és 3-a jelentősebb esemény nélkül telt el. 2-án Pistával és Karcsival visszamentünk a Shrela-i sziklakapuhoz és az alá, hogy az út vonalvezetését eldöntsük. Amikor ugyanis átjöttünk a kapun, úgy ítéltük, hogy rajta teljes képtelenség átvinni az utat, viszont azt, hogy merre vigyük, közelebről alaposabban meg kellett vizsgálnunk.

Úgy látszott, hogy egyetlen lehetőség a kapu alá menni, az alsó fennsíkra. A közelebbi szemlélődés során azonban bebizonyosodott, hogy ez még inkább lehetetlen, mint a „kaput” szétrobbantani és abba fektetni az utat, mert az alsó terep annyira szaggatott, hogy még az is kétséges, lenne-e

*ember, aki vállalkoznék arra, hogy ott a vonalat kitűzze. Így a felső, a „Toldi-
kapu”-n keresztül való vonalvezetés mellett kellett döntenünk.*

3-án rám került a sor a házörzésben. Nem hittem, hogy ezt az egész utat így megúszom. Thirrë-ban a Runës-i túra után meg voltam győződve róla, hogy a második héten kikészül a bakancsom, s attól kezdve kényyszerpihenő lesz a részem. Csak azért izgultam, hogy legalább a Zebes-i utat végig tudjam csinálni. Az igaz, hogy rémesen megrongálódott a bakancsom, mégis kényyszerpihenő nélkül átvészelttem az egészet, hála Istennek.

A Mali Shëntit, előtérben az
Orosi kolostor

Gáborék felmentek a Mali Shëntitre, mivel Hamdi nagyon erősködött, hogy odafenn nagy fatömeg van, esetleg fel kellene oda vinni az utat. Elmentek Konaj fölé, s megállapították, hogy ott nem lehet, de nem is érdemes vezetni az utat. – Én mosogatással, mosással, tüzelőkészítéssel és főleg napozással töltöttem az időt.

4-e ismét egy nem várt, nagy túra napjává lett. Pista maradt a táborban, mi pedig 8 óra tájban elindultunk azzal a céllal, hogy felderítsük a Mali Shëntit déli felét, továbbá, hogy ennek pereméről tájékozódjunk a Neusheitből Shën Pali felé történő leszállás lehetőségei felől. Az út első része kellemes sétának mutatkozott, végül mégiscsak rendkívül fáradságos, nehéz túrává lett.

A Mali Shëntit a Fani Vogel völgyének harmadik, legfelső és legnagyobb fennsíkja. A Guri-i-Nusses folytatásában húzódik a Fani Vogel kb. párhuzamosan, ÉK-DNy-i irányban. Hosszúsága 13-15 km, szélessége 4-5 km, legmagasabb pontja a Maja e Zeze (1583 m), átlagos magassága is 1400 m körül van. Köröskörül 80-150 m magas, függőleges sziklafal határolja, csak helyenként, az állatfelhajtó utakon át lehet megközelíteni. Keleti szegélye a Fani Vogel és a Mat folyó vízválasztója. Egyedül ÉNY-on, a Guri-i-Nussessel van aránylag sima kapcsolata, egyébként minden oldala meredek sziklafal. Felépítése is teljesen azonos, vagy legalábbis nagyon hasonlít a Nusseshez. Óriási tebrek, sziklataréjok, kisebb-nagyobb csúcsok tömkelege az egész. A különbség talán egyedül az, hogy a Mali Shëntiten, illetve annak a déli részén, ahol én is jártam, több a fa. 150-200 éves őserdő, valamikor gyönyörű jegenyefenyő és Leucodermis egyedekkel, de ma ezek 85%-a csúcstörött, belül üres, majdnem kivétel nélkül csavarodott növéssű. Az elegyet alkotó bükk jóval fiatalabb, de szintén közepes minőségű. Az erdők között legelők és kaszálók is vannak. A Neusheit-i töméntelen állat nagy része nappal ide jön fel legelni.

A rengeteg teber, a szétszaggatott felépítés és a nagy kiterjedésű egyenletes, 1400 m körüli magasság az egész fennsíkot áttekinthetetlenné teszi, és borzalmasan megnehezíti az eligazodást. Mi is egy Neusheit-i öreg pásztort fogadtunk fel vezetőnek, s ő kalauzolt bennünket.

A fennsíkon egyetlen ösvérút vezet keresztül, a térkép szerint Ny-K-i irányban, s Neusheitet Vier Nit-tel köti össze. Azt azonban, hogy ez az út odafenn hol megy, csak a tereppel tökéletesen ismerős tudja megtalálni. Az ismeretlen a sok szikla és állatcsapás között feltétlenül eltéved.

Mi is ezen az úton kapaszkodtunk fel a tetőre. A perem szélén egy nagy fakereszt figyelmeztet arra, hogy érdemes visszanézni. Tényleg nagyon szép a kilátás.

Egészen közel van ide a Neusheit-i temető. Egy templom romjai is megvannak még. Érdekes, hogy ilyen magasra – 140 m-rel a település fölé – hozzák fel a halottaikat.

Külön érdekessége Mali Shëntitnek a temetőtől kb. félórai járásra levő jégbarlang, a Spel Akui. Egy kb. 20-25 m mély, 5 m átmérőjű, meredekfalú sziklaüreg, amely kis barlangban folytatódik. A hasadék annyira szűk, s a fák olyan jól takarják, hogy a télen át belésett hó, jéggé tömörödik és egész éven át megmarad. Egyik falán kövekbe kapaszkodva le lehet ereszkedni, az utolsó 4 m-t egy rozoga létrán kell megtenni. Öreg vezetőnkkel én is lementem. A bocskort ő is levetette, s velem is levetette a cipőt, nehogy megcsúszva lezuhanjak. Félútról szerettem volna visszafordulni, olyan félelmetes volt. Egyrészt azonban nem tudtam megfordulni, másrészt pedig szégyelltem volna a gyávaságomat. Odalenn még mindig elég vastag jeges hóréteg, beljebb a barlangban pedig jég van. Próbáltam feldobni egy hógolyót Gáboréknak, akik a szakadék felső peremén ülve lestek engem, de nem sikerült, túl mély volt a gödör és magas a fal.

A jégbarlangtól aránylag könnyű úton mentünk a Mali Shëntit keleti peremén levő, 1515 m magas Maja e Frash-ig. Ennek a tetejéről is szép kilátás nyílt a Luresra és visszafelé a Zebes, Guri-i-Nusses, és a Guri-i-Kuq-ra.

11 óra elmúlt, amikor lejöttünk a csúcsról. Ekkor kezdődött ismét a kálvária. Letértünk az útról, neki az őserdőnek. Úttalan-utakon, bozótokon, kidőlt faóriásokon, tebreken, sziklataréjokon botorkáltunk több mint 2 óra hosszat megállás nélkül. Kilátás sehol sem volt, fogalmunk sem volt, hol járunk. Öreg vezetőnk is kezdett bizonytalankodni, nézelődni. Végre kb. másfél-két órai kínlódás után felértünk egy kisebb csúcsra, ahonnan már látni lehetett a Guri-i-Ĉikit (1414 m), utunk végcélját, s mint később kiderült, a borzalmak borzalmát.

Újabb jó félórai botorkálás után sikerült megközelítenünk a Ĉiki-t, amely a tebrek közül hatalmasan kiemelkedő körengeteg, négy részre hasadt sziklatömb. Már jó darabon felkapaszkodtunk rá, amikor észrevettük, hogy a

csúcs és közöttünk hatalmas hasadék van, melyen nem lehet átmenni. Így vissza kellett ereszkednünk és egy másik irányból újból fel a hatalmas sziklákön át. Nagy nehezen felértünk. Azt hittük, hogy a csúcsra érteztünk, pedig csak az egyik mellékcúcsra értünk fel. 3 km-re tőlünk egy másik hasadék félelmetes torka tátongott. Ez is, mint az előző, keresztben átszelte a hegyet, annak derekáig. A legmagasabb csúcs a második és a harmadik hasadék között volt, de arra már nem volt lelkierőnk felkapaszkodni, no meg aztán eléggé el is voltunk már fáradva.

Odafentről azonban gyönyörű kilátás nyílt nyugat felé, alattunk függőleges sziklafal, kettős terasszal. Az egyik, 100-150 m-rel alattunk, közvetlenül a hegy lábánál a Mali Shëntitnek egy közbenső terasza, rajta szénaboglyák, ezután újabb sziklafal, s ez alatt a Mali Shëntit lába. Távolságban látszik az Oroshi-i kolostor és templom, valamivel közelebb, de szintén a mélyben, Mirdita tartomány egykori főúrnak, Gjon Marka Gjoninak a vára, illetve annak lassanként omladozó falai. Látszik a Lura, a Kunores, le lehet látni egész Shën Pali-ig. *Igazat kellett adnunk Gábornak, hogy az utat nem lehet egyenesen levinni Mashtrikhorába és onnan át Shën Paliba, hanem a Kunores-oldalban kifejlesztve, esetleg azt megkerülve, lehet csak leereszkedni a völgyfenékre az átkeléshez.*

Szép volt a Ćiki, de nagyon nehéz volt rá feljutnunk, még nehezebb róla lejutni. A távolság Neusheitig nem több, mint 3 km, a szintkülönbség sincs 200 m, mégis, valamennyiünk egybehangzó véleménye szerint, ez a 3 km volt minden eddigi közül a legnehezebb túránk.

A Mali Shëntitet határoló sziklafal tetején kellett végigmásznunk. Az öreg vezető szerint ez a legegyszerűbb, mert ha alul belekeveredünk a tebrekbe, órák hosszat bolyonghatunk, mint ahogyan a Maja Frashtól a Guri-i-Ćiki-ig úttalan-utakon, hatalmas sziklákön, bozótokon kellett átkínlódnunk magunkat.

A nehézségeket még növelte, hogy Gábor elvált tőlünk, előrerohant és nekiment az alsó tebevilágnak. Kezdődött a hahózás. Néha nem jött válasz. „Mi lesz vele, ha eltéved? Még csak emberrel sem találkozhat, aki kivezetné, mert oda be sem igen lehet menni”. Hamdi is, mi is nagyon izgultunk.

Szóval, fáradságos és izgalmas út volt, de végül is jól zárult, mert a tábor feletti toroknál összetalálkoztunk, Gábor már nevetve várt bennünket, örült, hogy megmutathatta, hogy ő is bírja az utat.

A Ćiki-túra mindenesetre elég volt ahhoz, hogy Gábor kijelentse, hogy ezután már csak kellemes sétákat akar tenni, nagy vállalkozásba már nem kezdünk. Ez már csak azért is indokolt volt, mert a Ćiki-túra valóban végleg kikészítette mindegyikünk bakancsát. *Most már látjuk, hogy ide csak gumitalpú bocskorral lehet jönni.* A bőrtalp ezeket a köveket, sziklákat nem bírja.

Így tehát elsősorban a cipőállomány állapotára való tekintettel, szeptember 5-én csak valóban rövid, délelőtti túrára mentünk. Leereszkedtünk a hágón át a Neusheit-i és a Mali Shëntit-i sziklafal alá, s ott a fallal párhuzamosan, aránylag kényelmes úton elmentünk a Nersheni-hágó fölé. Onnan jól beláttuk a Kunorest és a vízvásztó túlsó oldalát, s eldönthettük, hogy *ha más választás nincs, feltétlenül a Kunores segítségével kell az út leszállását és a Shën Paliba való bekötést megoldanunk.*

Ma általános pihenőt tartunk. Utolsó tisztálkodás és előkészület a Shën Paliba való átkelésre és a Tirana-i bevonulásra. Utolsó napunk itt kinn a hegyek között.

Megerőltető, fáradságos, de nagyon szép volt. Rengeteg felejthetetlen élménnyel búcsúzunk ezektől a csodás hegyektől. A túrák fáradalmi máris elfelejtődtek, csak a gyönyörű látványok emléke maradt meg. A brüsszeli csipkét, a Guri-i-Nusses 600 m-es sziklafalát, a Shrrrela-i bámulatos sziklakaput, a négy részre hasadt Guri-i-Ćikit, a Munellát sohasem fogjuk elfelejteni.

Emellett sok kellemes apróság is élvezetessé tette ezt a három hetet: a nagy ebédfőzések, Gábor és Hamdi szertartásos kávéfőzése, az ősmagyar csatakiáltás, Gábor ismétlődő kijelentése a „kígyókat melengettem”, Karcsi versei, mind-mind ennek a három hétnek kellemes emlékei maradnak.

Szép volt, jó volt, de most már nem bánjuk, hogy a végére értünk. A cipőnk teljesen kikészült, elfogyott az élelmünk, a levegő is eléggé lehűlt. Hajnalban 13-14° C a hőmérséklet, néha már hiába szedtünk magunkra mindent, mégis fáztunk éjjel. Az utolsó 2-3 napban erősen borongóssá is vált az idő.

Ideérkezésünkkor nem árkoltuk körül a sátrat, mert azt reméltük, úgyis szép időnk lesz, mint Dundheshben. Napok óta növekszik azonban az izgalom, hogy mikor fog bennünket kiönteni az eső. Egyik éjjel jó darabig nem is tudtam elaludni az ezzel kapcsolatos izgalomtól. Lefekvés után

A tábori élet örömei: szertartásos kávézás

feltámadt a szél, s ahogy a sátorponyvát lebegtette, az úgy dübörgött, mintha az ég dörögne. 5-én annyira beborult; hogy amikor hazajöttünk Nersheniből, nekiálltunk és felárkoltunk. Utána Pistát elkísértem a jégbarlanghoz, hogy ő is megnézhesse azt, útközben azonban elért bennünket az eső. Szerencsére nagy ügy nem lett belőle, mert mire a barlangtól visszaindultunk, elállt és estére ki is derült.

Az időjárás kellemetlenkedésein kívül a másik, egyre inkább zavaró hatás a hazavágyással függött össze. Ezen a téren legkifejezőbb Karcsinak egyik ríme: „Sej-haj testem, mikor leszel Pesten?” Napok óta egyetlen és főtémánk már csak a hazautazás. Számoljuk a napokat, hogy Tiranában mennyit kell még eltöltenünk a hazaindulásig. Száz szónak is egy a vége: szép volt, jó volt, de most már elég volt, gyerünk haza. Örülünk és hálát adunk Istennek, hogy itt lehettünk és baj nélkül, szerencsésen megúsztuk az egészszet, mégis egyelőre elég volt. Jó lenne hazamenni.

Shën Pali, szeptember 7.

Ma leszálltunk a hegyekből és átjöttünk ide, SHËN PALI-ba, hogy innen holnap, szeptember 8-án gépkocsival beköltözzünk Tiranába. Lefelé

Az Orosi kolostor

jövet az út szép, egészséges, jó növésű, az üres foltokban gyönyörűen felújult feketefenyvesen vitt keresztül. Oroshiban megnéztük az elhagyott kolostort, Matrikhoránál még egy-szer utoljára jót fürödtünk a Fani Vogelben, aztán betelepedtünk ide, a Shën Pali-i iskolába.

Érdekes, hogy mit jelent a tréning. Amikor közel négy héttel ezelőtt, augusztus 8-án első ízben érkeztünk ide, rémesen kikészültünk a völgyfenéktől idáig tartó, mintegy 300 m-es kaptatótól. Akkor Gábor jó 20 perccel lemaradt tőlünk, de mi is eléggé kilazultunk, mire a forráshoz értünk. Igaz, hogy most nem volt olyan tikkasztó a hőség, mint akkor, mégis most észre sem vettük az emelkedőt, kényelmesen, fáradtság nélkül felértünk.

Útközben persze megint akadt egy kis bonyodalom. A kolostornál a nézelődéssel jó félórát eltöltöttünk. Közben az öszvérek előrementek. Továbbinduláskor mi ketten, Pistával felmáztunk az öszvérútra, Karcsiék pedig Hamdival az alsó ösvényen indultak el. Ebből megint az lett, hogy ők jól elbolyongtak, úgyhogy mi már rég beértük az öszvéreket, velük együtt kétszer is pihentünk legalább 20-20 percet, mire ismét összetalálkoztunk velük.

Egyébként nagyon szép idő volt. Jó melegen süttött a nap, így még egyszer utoljára süttethettük magunkat a kellemes menetelés közben.

Az iskolaigazgató már ismerősként üdvözölt bennünket, s örömmel hozzájárult, hogy éjszakára betelepüljünk az iskolájába. Most már sikerült néhány közelebbit is megtudni róluk.

A hegyi iskolákban március 1-jétől november 30-ig van tanítás. Ide 67 gyerek jár, ebből 30 a felső, 37 az alsó tagozatba. Az alsó tagozat külön épületben, innen 600-800 méterre van elhelyezve. Az iskola 7 osztályos. Összesen 4 tanerő van: 1 foglalkozik az alsó tagozattal, 3 pedig a felsővel. Az igazgatónak nincsen pedagógiai képesítése. Gyógyszerész oklevele van, melyet Olaszországban szerzett. Nagyon ügyes embernek látszik, a lehetőségekhez képest elég komoly szemléltető anyagot állított össze. A népi demokráciák térképét pl. ő maga nagyította ki egy régi olasz atlaszból 50 x 50 cm-es fali térképpé. Jól beszél olaszul, elég jól franciául. Tőle tudtuk meg, hogy Albánia lakosságának több mint 80%-a mohamedán, 10-12% katolikus és 8-10% ortodox. Ő maga is mohamedán. A mi Hamdink szintén az.

Shën Pali, a hegyi falu

Az iskolaudvaron sportpálya van. Röplabda- és kosárlabdafelszerelés, nyújtó, korlát, gerenda. A gyerekek, de a tanítók is, nagyon ügyesen tudnak kosarazni és röplabdázni. Pista pl. tegnap délután nagy mellénnyel kiállt kosarazni a tanítókkal, de azok jól megverték. Az az érzésem, hogy ebben a tekintetben erősen megelőzik a mi falusi iskoláinkat.

Az iskola előcsarnokában kifüggesztett nagy statisztikai tábla arról tanúskodik, hogy az iskolához tartozó, valamennyi iskolaköteles gyerek rendszeresen jár iskolába. Ebből látszik, hogy itt még mindig a fő probléma a tanulás ténye, s csak azután jön a tanulmányi eredmény.

Shën Pali, szeptember 8.

Tegnap este a maradék tojásokat megsütöttük rántottának, megettük a maradék konzerveket, főztünk egy teát, jót aludtunk, s ma reggel 8 óra óta, a sportpálya sarkába kirakodva, türelmetlenül várjuk a gépkocsit, hogy beköltözhesünk Tiranába.

10 órára kértük a kocsit érkezését, kiszámítottuk azonban, hogy 12 óráig nem kell izgulnunk, mivel Emilnek Bandiék részére különböző élelmiszereket kell beszereznie, s ezt valószínűleg ma reggel intézi, így a

kocsi 12 előtt nem is igen érhet ide. 1 óra után azonban már kezdtünk nyugtalankodni. Közben persze elmentünk sétálni, a forrásnál pihenő albánok zenéjét és énekét hallgattuk, gyönyörködtünk a népviseletükben, bekötöttem, felsíneztem egy gyereknek az eltörött karját, de a kocsi csak nem akart megérkezni.

Jellemző az itteni állapotokra az a szegény kis törtkarú gyerek, aki ott sírdogált a tanácsháza lépcsőjén, s ha Karcsi nem veszi észre, senki sem törődött volna vele. Mi ideiglenesen bekötöttük, de orvoshoz, vagy kórházba kellett volna vinni, a tanácsházán azonban senki sem akarta vállalni a felelősséget pl. azért, hogy mi bevigyük, mert a szülei 1,5-2 óra járásra laknak ide, s nélkülük nem mernek intézkedni.

Szerencsére fél 2 tájban befutott az Iparügyi Minisztériumnak egy teherautója, amely az itt dolgozó geológusok részére hozott holmit. Hamdi közbenjárására és javaslatára ezzel hazaindultunk. Ha netán útközben találkozoznánk a GAZ-zal, majd átszállunk.

Rakodás és felkészülődés közben jött Hamdi a hírrel, hogy sikerült beszélnie Tiranával. A GAZ elromlott, majd küldenek helyette egy másikat. Mi most már megyünk vissza Tiranába.

Az adatfeldolgozás időszaka

Tirana, szeptember 8.

Szeptember 8-ával lezárult a nomád élet korszaka. Nagyon furcsa volt megint az új, városi életet megszokni. Furcsa volt a sok ember, az aszfaltút, a sok gépkocsi. Furcsa volt az is, hogy most már nem rémisztett annyira a Shën Pali – Milot-i hegyi úton való autózás. Érdekes volt megállapítani, hogy az út félelmetes hegyi szakasza az egész útnak csak kb. egyharmada volt, a második szakaszon már egyáltalán nem veszélyes.

A meredek sziklafalon cikázó szakasz végétől az út lankás dombok között levisz a völgyfenékre, a Fani Vogel és a Fani Madhe egyesüléséig. Ezután következik a Fani-k és a Mat egyesülése, majd Rubik, a gyárváros. Itt kezdődik az utolsó harmad Milotig. – Érdekes, hogy amikor ezt az utat első ízben tettük meg, az volt az érzésünk, hogy a hegyi szakasz legalább négyötöde az egész útnak, annyira újszerűen és félelmetesen hatott.

Rubik után a teherautóról átszálltunk az elénk jött GAZ-ra, amely aztán már egészen kényelmesen, 1 óra alatt beröpített bennünket Tiranába.

Itthon mesélte csak el Emil, hogy mennyi zűrzavar volt a gépkocsival. Az albánok először csak hétfőre akartak új kocsit adni, akkor mozgósította Emil a követséget. Hrabetz, a nagykövet helyettese, az NDK követségtől kért kölcsön egy nagy IFA kocsit, s azzal jött ki értünk Emil, magával vitte